

SUOMALAISEN
LAKIMIESYHDISTYKSEN
JULKAISUJA

C-SARJA N:o 9

Yhteiskirjapaino Oy, Helsinki 1972

ISBN — 951 — 26 — 0000 — 5

ISBN 978-951-855-877-7 (PDF)

ARS BONI ET AEQUI

JUHLAJULKAISU
Y. J. HAKULISEN
70-VUOTISPÄIVÄNÄ
21. 1. 1972

MAKSAJAN EREHDYKSESTÄ SUORITUKSEN PALAUTUKSESSA

MATTI YLÖSTALO

Kun Y. J. Hakulisen siviilioikeudellinen tutkimus Perusteettoman edun palautus ilmestyi vuonna 1931, tuli kondiktiosäännöstö kokonaisuudessaan ensimmäisen kerran maassamme seikkaperäisen selvittelyn kohteeksi. Tekijä otaksui, että säännöstöä koskeva yhtenäinen esitys olisi omiaan virittämään mielenkiintoa säännöstöä kohtaan ja siten saattamaan sen uusien täydentävien tutkimusten ja myös intensiivisemmän käytännöllisen kehittelyn kohteeksi. Tutkimuksen osalta toive on vain vähäisessä määrässä toteutunut, mutta epäilyksittä on perusteettoman edun palautus Y. J. Hakulisen uraa uurtavien tutkimusten johdosta saanut olennaisesti entistään merkittävämmän sijan lakimiestemme ajatuksissa ja myös käytännön oikeuselämässä.

Edunpalautussäännöstö näyttää olevan kehittyneen oikeusjärjestelmän tunnusomaisia osia, eräänlainen oikeuskoneiston hienosäätömekanismi. Sen avulla saadaan aikaan tarpeelliseksi katsottuja oikaisuja, kun varallisuusetuja tavalla tai toisella siirtyy varallisuuspiiristä toiseen, vaikka oikeuttavaa tai siirrynnän hyväksyttäväksi tekevää perustetta ei ole. Tällä tavoin voidaan oikaista hyödyn saanti, joka on tapahtunut tietyn toisen kustannuksella. Yleisenä edellytyksenä on varallisuussiirrynnän perusteettomuus, mitä sillä kulloinkin tarkoitettaneenkin. Toisaalta palautusvastuu on yleensä riippumaton siitä seikasta, mikä on aikaansaanut varallisuusedun syntymisen toisen kustannuksella, eikä edellytä esim. edun saaneen puolella erityistä, moitittavaa suhtautumistapaa, tuottamusta yms.

Niissä tapauksissa, joissa edun saanti johtuu tappion kärsineen suoritustoimesta, on, niin kuin tiedetään, klassisen roomalaisoikeuden ajoista alkaen useasti asetettu perusteettoman maksusuorituksen palauttamisen yleiseksi lisäedellytykseksi, että suoritus oli tapahtunut *maksajan erehdyksestä*. Palautus estyi, jos suorituksen tekijä oli ollut selvillä siitä, ettei velkaa ollut olemassa tai ettei velka ollut sen suuruinen kuin maksu osoitti.¹ Periaate on useissa maissa ni-

¹ Tästä ks. *Hakulinen*, Perusteettoman edun palautus (1931) 39 § lähteineen sekä lisäksi esim. *Kaser*, *Das römische Privatrecht II* (1959) s. 304 ss.

menomaisin lainsäännöksin julki lausuttu. Niinpä erehdyksen puute estää maksun palauttamisen mm. Saksan, Sveitsin ja Itävallan siviililain mukaan.² Sitä vastoin esim. Ranskan ja Italian oikeudessa ei tätä vaatimusta ole asetettu.³ Pohjoismaiden oikeudessa ei asiasta ole yleisiä säännöksiä.⁴

Suomen oikeuden osalta on kirjallisuudessamme sangen yleisesti katsottu, että milloin maksaja on ollut selvillä seikoista, jotka kaavat hänen maksuvelvollisuuttaan, ei hän maksun tapahduttua voi niihin nojautuen vaatia suoritusta palautettavaksi. Tämän suuntaisia käsityksiä ovat esittäneet mm. *Wrede*,⁵ *Ekström*,⁶ *Ignatius*,⁷ *Wasastjerna*,⁸ *Halila*⁹ ja *Kivimäki*.¹⁰ Samansuuntaisen käsitystavan on todennut oikeuskäytännössämme olevan vallitsevana *Hakulinen*,¹¹ joka kuitenkin on asettanut käsitystavan teoreettiset perusteet seikkaperäisen kritiikin alaisiksi ja omasta puolestaan katsonut, että olemattoman velan maksuksi tapahtuneen suorituksen sillensä jääminen voidaan yleisistä siviilioikeudellisista periaatteista johtaa vain edellytyksin, että suoritukseen liittyy sellainen oikeusperuste, joka tekee varallisuussiirron oikeutetuksi siitäkin huolimatta, ettei velkaa ole olemassa. Samalla hän on todennut, että tällaisen perusteen olemassaolo on mahdollinen ennen kaikkea silloin, kun suorittaja tiesi, ettei velkaa ollut olemassa.¹²

Seuraavassa otetaan lähemmin tarkasteltavaksi, miten oikeuskäytäntömme, joka maksusuorituksen palauttamista koskevissa asioissa ei ole ylen runsas, jos kohta ei aivan vähäinkään, on suhtautunut puheena olevaan palautuksen esteeseen erilaisissa

² BGB § 814, OR art. 63 ja ABGB 1431—1432 §.

³ Ranskan CC art. 1376 ja 1377 sekä Italian CC (1942) art. 2033.

Englannin oikeudessa on katsottu erehdyssäännön olevan voimassa: »Were money is paid voluntarily with full knowledge of the facts, and there is no mala fides, it cannot be recovered», *Halsbury's Laws of England*, third edition, volume 26 (1959) s. 922.

⁴ Uudemmasta pohjoismaisesta kirjallisuudesta ja oikeuskäytännöstä esim. Norjasta *Arnholm*, *Privatrett III* (1966) 18 §, Ruotsista *Hult*, *Condictio indebiti*, *Juridisk debatt* (1952) s. 42 ss. ja *Rodhe*, *Obligationsrätt* (1956) s. 85—86 ja 193 ja Tanskasta esim. *Ussing*, *Condictio indebiti*, *JFT* 1953 s. 1—26 ja *A. Vinding Kruse*, *Restitutioner* (1950) s. 201—298.

⁵ *Wrede*, *Om concitio indebiti och den inhemska lagstiftningens ståndpunkt i samma ämne*, *JFT* 1878—1879 s. 352 ss.

⁶ *Ekström*, *Privaträttens allmänna läror* (1921—1925) s. 720.

⁷ *Ignatius*, *Vakuutussopimuslaki* (1933) s. 24—26. Ks. myös 3 p. (1970) s. 23.

⁸ *Wasastjerna*, *JFT* 1930 s. 286—287.

⁹ *Halila*, *Todistustaakan jaosta* (1955) s. 124 m. 11.

¹⁰ *Kivimäki*, *Muutama sana perusteettoman edun palautuksesta*, *Alaviite* 1957 s. 6: »Se nojautuu useimmiten maksajan erehdykseen, esim. hän maksaa B:lle luullen häntä velkojaksi vaikka oikea velkoja oli C, tai maksaa korkoja, vaikka velka oli koroton jne.»

¹¹ *Hakulinen*, m.t.s. 169.

¹² *Hakulinen*, m.t.s. 173 ja *Velvoiteoikeus I* (1965) s. 282. Ks. myös *Rekola*, *Saamisoikeuden vanhentuminen* (1938) s. 432—433.

tilanteissa. Tarkastelu kohdistetaan lähinnä korkeimman oikeuden käytäntöön, ja korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisut, joita on eräässä tutkielmassa erikseen selvitelty,¹³ jätetään tässä yhteydessä pääasiassa esittelemättä. Vaikka esiteltävä aineisto ei ole täydellinen, lienee se kuitenkin suhteellisen edustava ja kattaa liki sadan vuoden pituisen jakson. Ratkaisujen perustelujen niukkuudesta johtuen on niiden käsitteleminen ja eri vivahdusten esille saaminen verraten hankalaa.

1. *SO t. 13. 5. 1876*, (JFT 1876 s. 356—366) on otsikoitu seuraavasti:

En skuldsedel lydande å ett i Riksdaler banko specie uttryckt kapital, och hvarå de årliga räntorna en längre tid, äfven efter bankosedelmyntets sjunkande i värde, erlagts till de belopp, hvartill desamma skulle uppgått, om skulden utgjort den förskrifna summan i bankosedelmynt, förklaras böra inlösas efter bankospeciemyntets inre silfvervärde. — Är fordringsegaren, som i utfärdade qvittenser erkänt de sålunda erlagda räntorna vara till fullo guldna, derefter, på grund af 8 § 4 kap. U.B., berättigad att utfå skilnaden emellan de belopp, hvartill räntorna rätteligen skulle uppgått, och de i verkligheten erlagda? Turun HO ja SO katsoivat, ettei sopimuksen virheelliseen tulkintaan nojautunut koronmaksu ollut sellainen *laskuvirhe*, jota tarkoitettiin UK 4: 8 säännöksessä (= UVA 15 §), minkä vuoksi aikaisemmalta ajalta vaadittua lisäkorkoa koskeva kanne hylättiin.

2. *SO t. 12. 2. 1903*, (JFT 1903 s. 225—228): Yhteistakaaja oli tietämättä siitä, että hänen takauskumppaninsa oli velkojan laiminlyötyä valvoa tämän konkurssissa velan päässyt velkaa maksamasta, suorittanut koko saamisen määrän. Kun velkojalla ei ollut oikeutta vaatia yhteistakaajalta enempää kuin tämän osalle tuli velasta eikä ollut näytetty yhteistakaajan maksaessaan *tienneen* velkojan kerrotusta laiminlyönnistä, tuomittiin velkoja maksamaan takaisin, mitä hän oli perusteettomasti saanut takaajalta.

3. *KKO 1927 II 370*: Vaatimus sakkokoron palauttamisesta hylättiin, vaikkei maksaja ollut siihen lain tai velkasopimuksen mukaan velvollinen, koska velallinen oli tehnyt suorituksen velkojapankin vaatimuksesta suorittaessaan korkoa lainastaan ja oli ollut asiasta *tietoinen ja vapaaehtoisesti maksanut* pankille sakkokoron sen johdosta, ettei koronmaksu ollut tapahtunut määrääjässä.

4. *KKO 1929 I 37*: Säästöpankin hallituksen jäsen oli suorittanut pankille sen vaatimuksesta erään tappion peittämiseksi määräsunnan. Koska maksaja ei ollut näyttänyt todennäköiseksi, että hän tehdessään suorituksensa olisi ollut *erehdyksessä* siitä, oliko hän suorittaneen velvollinen, jätti KKO pysyvästi alempien oikeuksien hylkäävän ratkaisun.

5. *KKO 1934 II 169*: Koska ei takaajan sen perusteella, mitä jutussa oli käynyt ilmi, voitu katsoa tehdessään velkojan kanssa sopimuksen takausvelan maksamisesta, olleen *erehdyksessä* takausvastuunsa laajuudesta, edunpalautuskanne hylättiin.

¹³ *Westerlund*, Om condictio indebiti i förvaltningsförhållanden, JFT 1955 s. 227 ss.

6. *KKO 1935 II 142*: Takaajan palautuskanne hylättiin, kun hän maksaessaan velan kokonaan oli ollut *tietoinen* siitä, että toinen takaaja oli kiistänyt nimikirjoituksensa.
7. *KKO 1935 II 145*: R oli mennyt takaukseen erään henkilön osakeyhtiön nimissä pankista saamasta lainasta. Yhtiötä ei oltu merkitty kaupparekisteriin. Kun selvitystä puuttui siitä, että takaaja maksaessaan velan olisi ollut *tietoinen* siitä, että velallisosakeyhtiötä ei ollut asianmukaisesti rekisteröity, ja että takaus siis takaajan tieteen oli annettu pätemättömästä päävelasta, veloitettiin pankki maksamaan takaisin saamansa suoritus.
8. *KKO 1936 II 427*: Koskei ollut näytetty, että A maksaessaan osuuskunnan konkurssipesän toimitsijamiehen ositteluohjelman mukaisesti lisämaksuja olisi ollut *tietoinen*, ettei hän ollutkaan velvollinen suorittamaan maksuja, veloitettiin osuuskunta palauttamaan maksut.
9. *KKO 1936 II 474*: Koskei H, joka estääkseen ostamansa määräalan joutumisen myytäväksi pakkohuutokaupalla tilaa tosin muodollisesti rasittaneen mutta asiallisesti erinäisten muiden tilojen pakkohuutokaupassa jo maksetuksi tulleen velkakirjan nojalla oli maksanut sen haltijalle 20.000 markkaa korvaukseksi siitä, että velkakirjan haltija vapautti määräalan kiinnitysvastuusta, ollut näyttänyt suorituksen tehdessään olleen *sellaisessa erehdyksessä*, että suoritus sen perusteella olisi peräytyvä, kanne hylättiin. HO olisi tyytynyt todennäköisyysnäyttöön erehdyksen suhteen.
10. *KKO 1937 II 362*: H vaati antamansa velkakirjan julistamista mitättömäksi ilmoittaen antaneensa sen *luulossa*, että hän takauksen nojalla oli suoritusvelvollinen, vaikka takaus oli päävelan uudistamisen yhteydessä rauennut. Kun H ei ollut saanut todennäköiseksi, että hän antaessaan velkakirjan oli tehnyt sen *ainoastaan* täyttääkseen takauksensa vaan asianhaaroista voitiin päättää, että H, joka oli kuulunut velallisyhtiön hallitukseen, oli antanut velkakirjan maksaakseen sillä yhtiön velkoja, hylättiin palautuskanne.
11. *KKO 1939 I 29*: Koska S. ilman oikeudellista pätevää perustetta osaksi *etumaksuna* ja osaksi sellaisen vakuutusneuvoston *päätöksen nojalla, jonka KKO oli sittemmin kumonnut*, oli saanut nostaa Valtion tapaturmatoimistolta jutussa mainitut elinkorkoerät eikä S. ollut edes väittänyt menettäneensä näitä varoja omatta syyttään vaan päinvastoin myöntänyt käyttäneensä ne omaksi ja perheensä hyödyksi ja elatukseksi, velvoitti KKO S:n palauttamaan tapaturmatoimistolle kysymyksessä olleet 8.032 markkaa 50 penniä.
12. *KKO 1940 II 321*: Tilan omistaja oli suorittanut myllylle jauhusmaksuja vaikka tilalla oli katsottava olleen jauhatusoikeus myllyssä. Kun ei ollut näytetty, että tilan omistaja olisi kanteessa tarkoitettuna aikana *tietoisena* jauhatusoikeudesta suorittanut jauhusmaksut, hyväksyttiin palautusvaatimus.
13. *KKO 1944 II 144*: Osuuskaupan kassanhoitaja, joka oli korvanut liikkeen kassassa todetun vajauksen, vaati sen jälkeen kun häntä vastaan ajatussa kavallusjutussa oli vahvistettu kavalluksen määrä pienemmäksi kuin kassassa todettu vajaus, osuuskassan velvoittamista maksamaan hänelle takaisin maksetun korvausmäärän ja kavalletuksi tuomitun määrän välisen erotuksen. Koskei hän ollut saattanut todennäköiseksi, että hän tehdessään po. suorituksen olisi ollut *erehdyksessä* siitä, olisiko hän suoritukseen velvollinen, kanne hylättiin.

14. *KKO 1950 II 435*: Jauhatusmaksujen palauttamista koskeva kanne hylätty, kun kantajat, vaikka heillä tilojensa omistajina oli ollut oikeus vapaasti jauhattaa myllyssä tilojensa jauhotarpeet, olivat useiden vuosien aikana *vapaaehtoisesti* suorittaneet jauhatuksesta vaaditut maksut *varaamatta oikeutta* vaatia niiden perusteettomina palauttamista.

15. *KKO 1957 II 13*: Velkoja vaati As. OY:ltä korotettua lainan korkoa, mihin yhtiön isännöitsijä ja hallituksen puheenjohtaja antoi suostumuksensa vaikka hänellä ei ollut oikeutta kirjoittaa toiminimeä eikä erityistä valtuutta suostumuksen antamiseen. Neljä vuotta myöhemmin yhtiön hallitus saatuaan tiedon isännöitsijän antamasta suostumuksesta ja havaittuaan korkovaatimuksen perusteettomaksi vaati liikakorkoa palautettavaksi. KKO katsoi asianhaarojen osoittavan, että suoritukset oli tehty *erehdyksestä, jonka velkoja oli aiheuttanut*, ja hyväksyi kanteen.

16. *KKO 1964 II 60*: takausmiehen vaatimus saada takaisin takauksen sitovuutta koskevien oikeudenkäyntien aikana suorittamansa rahamäärä hylätty. KKO:n perusteluissa sanottiin, että koska P oli oikeudenkäyntien ollessa KO:ssa vireillä *sopiakseen asianosaisten riidat* huhtikuussa 1953 kirjallisesti sitoutunut suorittamaan osuuskassalle puheena olleet 1.200.000 vmk sitoumuksessa mainittuine korkoineen ja sitten seuranneen marraskuun 13 päivänä maksanut sanotun rahamäärän luvattuine korkoineen sekä velkoja oli puolestaan luopunut P:tä vastaan ajamastaan kanteesta ja siten täyttänyt P:n suorituksen edellytyksenä olleen velvollisuutensa ja kun P oli *tehnyt suorituksensa varauksetta*, ei hänellä katsottu olleen oikeutta saada maksuaan takaisin sillä perusteella, että maksu ehkä oli ollut oikeudellista perustetta vailla.

17. *KKO 1967 II 99*: sitten kun A:n avioliiton ulkopuolella synnyttämän lapsen elatusapua koskevassa jutussa B oli avio-oikeuden päätöksellä tuomittu maksuvelvolliseksi ja sanottu *päätös*, koska oli erittäin epätodennäköistä, että B olisi saattanut A:n raskaaksi, *oli sittemmin purettu*, asian uudessa käsittelyssä hylättiin A:n B:tä vastaan tuossa jutussa ajama kanne. B:n kanteesta A velvoitettiin palauttamaan B:lle tämän suorittamat elatusapumaksut (*ään. 3—2*). Vähemmistö hyväksyen Turun HO:n ratkaisun katsoi, ettei B, joka oli maannut A:n lapsen siirtymisen aikana ja joka oli RO:n lainvoiman saaneen päätöksen perusteella lastenvalvojalle suorittanut ko. elatusapumaksun, ja oli pidettävä ilmeisenä, että maksut oli käytetty lapsen elatukseen ja kasvatukseen, ollut velvollinen palauttamaan A:lle RO:n maksettavaksi tuomitsemaa määrää.

18. *KKO 1967 II 114*: Rautatievirkailijan virheellinen *ennakko-ilmoitus* lopullisesta rahdin määrästä ei sitonut rautateitä. VR:n liikennesäännön sisältävän asetuksen 26. 4. 1929 75 §:n 1 kohdan mukaan on, milloin rahtimaksu on määrätty virheellisesti, puuttuva erä vaadittaessa suoritettava jälkeenpäin.

Katsaus ratkaisuihin osoittaa, että oikeuskäytäntömme tavalisissa tapauksissa, seuraten roomalaisoikeudellista perinnettä, epää palautusmahdollisuuden siltä, joka ei ole näyttänyt taikka ainakin tehnyt todennäköiseksi, että hän on *erehtynyt* maksuvelvollisuutensa suhteen suoritusta tehdessään. Toisinaan on vaa-

dittu jopa erityistä kvalifioitua erehtymistä (1936 II 474), minkälainen vaatimus ei muuallakaan ole tuntematon.¹⁴

Erehdyksen merkitystä *condictio indebiti*n edellytyksenä korostavat toisaalta ne ratkaisut, joissa suorituksen tehneen *tieto* maksuvelvollisuuden poistavasta taikka sitä ehkä supistavasta perusteesta on johtanut edunpalautuskanteen hylkäämiseen (9927 II 370, 1935 II 142).

Toisinaan on huomiota kiinnitetty maksun saajan erehdyksen syntytekijöihin ja palautuksen hyväksyvässä ratkaisussa todettu erehdyksen johtuneen maksun saaneen aiheutuksesta.¹⁵ Niinpä ratkaisussa 1957 II 13, joka koski velalliselta perityn liikakoron palautusta, toisaalta todettiin jatkuvien korkosuoritusten tapahtuneen erehdyksestä, jonka velkoja oli aiheuttanut, ja toisaalta huomiota kiinnitettiin siihen, ettei maksajalla ollut ollut valtuutta kirjoittaa maksajayhtiön toiminimeä eikä muutoinkaan antaa suostumusta korotetun lainankoron perimiseen. Eräässä ratkaisussa on korostettu sitä, että maksuvelvollisuuden supistumiseen johtaneena seikkana on ollut velkojapuolen oma laiminlyönti, jonka olemassaolosta maksaja ei ole tietänyt (SO t. 12. 2. 1903).

Erinäisiä muitakin havaintoja voidaan selostetun aineiston nojalla tehdä. Niinpä on lainkäytössä hylätty kanne, joka on nojautunut UK 4 luvun 8 §:n (UVA 15 §) laskuvirhettä koskevan säännöksen varaan,¹⁶ kun oli pitkäkhön ajan virheellisen tulkinnan varassa maksettu ja täytenä korkosuorituksena otettu vastaan koron maksuja (SO t. 13. 5. 1876). Muutoinkin on käytännössä torjuvasti suhtauduttu toistuvaissuoritusten palautusvaatimuksiin, kun suoritusta on jatkunut pitkäkhön ajan ja se on ollut varauksetonta (1950 II 435); palautus on edellyttänyt lisäseikkoja, niin kuin velkojan erityistä aiheutusta maksajan erehdyksen suhteen (1957 II 13). Tällaisissa tapauksissa maksun saajan suoja tai suojan tarve korostuu sekä toistuvaissuoritusten kumuloituvan vaikutuksen että aikatekijän¹⁶ johdosta.

Vaikka suoritusta ei voida ilman muuta käsittää sen tarkoittaman velan vahvistamiseksi, saattaa juuri toistuvaissuorituksiin helposti liittyä vahvistusmomentti, joka puhuu palautuksen epäämisen puolesta. Senkin vuoksi on ymmärrettävää, että tällaisissa tapauksissa on viitattu palautuskanteen hyväksyvässä tuomiossa lisäseikkoihin, niin kuin maksun saajan aiheutukseen (1957 II 13) tai siihen, että kysymyksessä on ollut ennakkosuoritus taikka vailla

¹⁴ Jo roomalaisoikeudessa tehtiin ero viaksi jäävän ja anteeksi annettavissa olevan erehdyksen välillä ja sallittiin palautus vain jälkimmäisen edellytyksen vallitessa.

¹⁵ Törkein tapaus tällaista aiheutusta on maksun saajan vilppi, jolloin maksua voidaan pitää »pätemättömänä» OikTL:n säännökseen viitaten.

¹⁶ Tällä lainkohdalla on aikaisemmin katsottu toisinaan olleen merkitystä *condictio indebiti*-säännösten perusteena ruotsalais-suomalaiselle oikeudelle, esim. *Julian Serlachius*, *Stadganden om oberättigat riktande i finsk rätt*, TFR 1903 s. 142 ss.

lain voimaa olevan päätöksen varassa tapahtunut maksu (1939 I 29).

Erinäiset ratkaisut koskevat tilanteita, joissa suoritus on tapahtunut maksajan tuntemaan tosiseikkoja koskevan tahi oikeudellisen epä tietoisuuden vallitessa ja siis maksuvelvollisuuteen vaikuttavien tekijöiden ollessa tavalla tai toisella epäselvät (1927 II 370, 1929 I 37, 1936 II 474, 1937 II 362, 1944 II 144, 1964 II 60). Näissä tapauksissa on suorituksen palauttamista koskeva vaade säännöllisesti hylätty. Vaikka ratkaisuja ei ole perusteltu muutoin kuin nojautumalla maksajan erehdyksen puutteeseen, voitaisiin tämänkaltaisissa tilanteissa varauksetonta suoritusta useasti pitää lopullisena selvityksenä velasta.¹⁷ Kirjallisuudessa on kiinnitetty vanhastaan huomiota siihen, että milloin maksaja olisi voinut torjua maksuvaatimuksen käyttämällä väiteoikeutta, voi suorituksen saaja olla oikeutettu päättelemään, että ehdoton suoritus käsittää luopumisen tuollaisesta oikeussuojakeinosta.¹⁸

Erikoislaatuisena palautuksen esteenä on eräissä ratkaisuihin viitattu siihen, että maksu oli tapahtunut *vapaaehtoisesti*¹⁹ (1927 II 370, 1950 II 435). Selvää ei ole, mitä tällaisella perustellulla on tahdottu ilmaista. Maksu ei ole koskaan »vapaaehtoinen» siinä mielessä, että velallinen voisi haitatta jättää sen suorittamatta. Kenties on korostamalla suorituksen »vapaaehtoisuutta» tahdottu kiinnittää huomiota siihen, ettei maksun saajan viaksi ole jäänyt mitään ja kenties siihenkin, että suorittajalla olisi ollut tilaisuus ottaa selko suorituksensa oikeudellisista edellytyksistä. Todennäköisesti on kuitenkin lausuma käsitettävä yleisviittaukseksi oikeusvarmuusnäkökohtiin, jotka vaativat pitämään tietien tahtoen tapahtuneita maksusuorituksia toisinaan järkkymättöminä, vaikka suorituksen oikeudelliset perusteet ovat ehkä olleet osin heikot. Käsillä olleissa tilanteissa ei liene ollut tarvetta korostaa sitä, että maksua ei ollut suoritettu välittömän pakkoperinnän uhan alaisena (vrt. KKO 1939 I 29, 1967 II 99).

Esitetty lyhyt selostus maksun palautusta koskevista ratkaisuista riittänee osoittamaan, että palautusvastuukysymykset ovat käytännössä melkoista monivivahteisempia kuin kirjallisuudessa usein esitetyistä lyhykäisistä maininnoista taikka tuomioistuinten suppeista perusteluista voitaisiin päätellä. Erehdys maksun palauttamisen edellytyksenä osoittautuu seikaksi, jonka puuttuminen saattaa johtaa palautusvaateen epäämiseen, mutta toisinaan maksajan erehtymiseen ei ole tarpeen kiinnittää huomiota, kun muut tekijät sanelevat ratkaisun (1967 II 99 ja 114). Palautussäännösten synty

¹⁷ Ussing, m.t.s. 10.

¹⁸ Hakulinen, Perusteettoman edun palautus, s. 174—175.

¹⁹ Samanlainen perustelutapa tavataan myös sangen yleisenä Ruotsin oikeuskäytännössä (esim. NJA 1878 s. 229, 1891 s. 374, 1920 s. 500). Hult on arvellut perustelutavan osoittavan mm. käytännön yleistä pidättyvyyttä edunpalautuksen suhteen.

on johtunut useiden erilaisten lainsäädännöllisten perusteiden yhteisvaikutuksesta, niin kuin *Dawson* tunnetussa oikeusvertailevassa teoksessa toteaa,²⁰ ja pyrkimys perusteettoman rikastumisen estämiseen on tärkeä vaan ei ainoa ratkaisuihin vaikuttava näkökohta. Laissa olevia edunpalautussääntöjä on toisinaan verrattu yleislausekkeisiin, joita ei voida ilman täydentävää harkintaa sokeasti soveltaa elämän luomissa vaihtelevissa tilanteissa.²¹ Sitä suuremmalla syyllä voidaan sanoa tuomarilla olevan harkintavapautta etsiessään oikeata ratkaisua maassa, jossa ei ole säädännäisiä edunpalautusnormeja.

²⁰ *Dawson*, *Unjust Enrichment* (1951) s. 145.

²¹ *von Caemmerer*, *Bereicherung und unerlaubte Handlung*, *Rabel-Festschrift* (1954) s. 334.